

De man als slachtoffer van seksueel misbruik: beïnvloedende factoren bij het toekennen van slachtofferstatus

Jan Willem van den Berg, Theo Ekhart, Liesbeth Woertman

Altrecht, Afdeling Wier; Universiteit Utrecht

Samenvatting

Uit prevalentie onderzoeken blijkt dat ongeveer één op de drie slachtoffers van seksueel misbruik een jongen is. Slechts één op de tien slachtoffers die van de gespecialiseerde hulpverlening gebruik maakt is een jongen. Dit onderzoek onder 227 hulpverleners beschrijft de invloed van een viertal onafhankelijke variabelen op het toekennen van slachtofferstatus aan mannen en vrouwen die in hun jeugd seksueel misbruikt zijn. De variabelen zijn: sekse van het slachtoffer, sekse van de beoordelaar, de ernst van het misbruik en de presentatie van het slachtoffer. Aangetoond wordt dat, afhankelijk van de ernst van het misbruik hulpverleners seksueel misbruik in hoge mate erkennen en hulp willen bieden. Het belang wordt onderstreept dat het herkennen van seksueel misbruik extra aandacht behoeft en dat hulpverleners zich bewust dienen te zijn van de processen die het toekennen van slachtofferstatus beïnvloeden.

Uit verschillende prevalentie onderzoeken naar seksueel misbruik van jongens en meisjes, blijkt dat ongeveer één op de drie gevallen van seksueel misbruik een jongen betreft. Van de totale groep seksueel misbruikte mannen en vrouwen die bij de gespecialiseerde hulpverlening terechtkomt, blijkt slechts tien procent een man te zijn (Holmes e.a., 1997; Watkins & Bentovim, 1992). Hoe komt het dat mannen die als kind seksueel misbruikt zijn in vergelijking met vrouwen veel minder vaak gebruik maken van de hulpverlening?

De voor de hand liggende verklaring dat mannen minder problemen zouden ondervinden als gevolg van seksueel misbruik is achterhaald (Watkins & Bentovim, 1992; Romano & De Luca, 2001; Dhaliwal e.a., 1996). Verklaringen voor het stilzwijgen van seksueel mis-

bruikte mannen blijken vooral te maken te hebben met de socialisatieprocessen van mannen. Hierin lijkt het sociaal geldende concept van "mannelijkheid" en van "slachtoffer" onverenigbaar waarbij de angst voor homoseksualiteit een belangrijke rol speelt (Nasjleti, 1980; Dhaliwal e.a., 1996; Watkins & Bentovim, 1992; Gianotten, 1988; Holmes & Slap, 1998; Romano & De Luca, 2001).

Ook hulpverleners worden beïnvloed door deze processen bij hun beoordeling van slachtoffers van seksueel misbruik. Vrouwen worden vaker gezien als slachtoffer en mannen als dader (Hetherington & Beardsall, 1998) en bij vrouwen wordt op grond van identieke klachten vaker seksueel misbruik vermoed dan bij mannen (Holmes & Offen, 1996).

Vrouwen worden dus eerder herkend als slachtoffer en hebben een hogere slachtofferstatus. Mannen worden vaker dan vrouwen gezien als potentiële dader en er wordt minder actie ondernomen door hulpverleners (uit huis plaatsen, doorverwijzen). Daarnaast is er voor mannelijke slachtoffers veel minder gespecialiseerde hulp en kennis voorhanden (Holmes e.a., 1997; Romano & De Luca, 2001; Watkins & Bentovim, 1992; Pierce & Pierce, 1985; Sebold, 1987).

Vanuit het perspectief van het sociaal constructivisme is het verkrijgen van een slachtofferstatus de uitkomst van een interactioneel proces (Holstein & Miller, 1990; zie Holmes e.a., 1997). Het slachtoffer

Drs. J.W. van den Berg, psycholoog, onderzoeksmedewerker, coördinator (CCE regio Utrecht/Noord-Holland), Altrecht; Afdeling Wier; Dolderseweg 164; 3734 BN Den Dolder en Centrum voor Consultatie en Expertise regio Utrecht/Noord-Holland; Australiëlaan 14; 3526 AB Utrecht. T: 030 - 22 56 806; E: j.van.den.berg@altrecht.nl

Drs.Th.J.L. Ekhart, psycholoog, Altrecht; Afdeling Wier Ambulant; Dolderseweg 164; 3734 BN Den Dolder, T: 030- 22 99 888, E: t.ekhart@altrecht.nl

Dr. E.M. Woertman, universitair docent; seksuoloog, Universiteit Utrecht, Martinus J. Langeveldgebouw, Heidelberglaan 1, 3584 CS Utrecht, T: 030-253 4521, E: E.M.Woertman@fss.uu.nl.

Ontvangen: 21 april 2004; Geaccepteerd: 25 mei 2004.

krijgt betekenis in termen van schuld, oorzaak en verantwoordelijkheid; er is sprake van een dader die straf verdient en er is hulp en genoegdoening nodig voor het slachtoffer. Brede maatschappelijke erkenning en acceptatie van iemands slachtofferstatus leidt tot deze processen en omgekeerd, waarbij naast specifieke hulp voor het slachtoffer er ook een politiek- en financieel draagvlak komt. Om de slachtofferstatus voor mannelijke slachtoffers van seksueel misbruik te verhogen is het belangrijk te weten welke factoren het toekennen van slachtofferstatus beïnvloeden. Dit onderzoek beoogt hier meer kennis over te verkrijgen.

Uit eerder onderzoek waarbij gebruikt gemaakt werd van vignettes, blijkt dat de sekse (van de beoordelaar, het slachtoffer en de dader), de gender-role attitude van de beoordelaar en de leeftijd en respons van het slachtoffer in de misbruiksituatie, van invloed zijn bij het toekennen van schuld, oorzaak en verantwoordelijkheid (Holmes & Offen, 1996; Hetherington & Beardsall, 1998; Maynard & Wiederman, 1997; Broussard & Wagner, 1988; Back & Lips, 1998).

Vanuit de theorie over sociale cognities (zie o.a. Fiske & Taylor, 1992) wordt verklaard hoe deze factoren het toekennen van slachtofferstatus beïnvloeden. Het stereotype beeld dat mannen en vrouwen van elkaar hebben (hun cognitieve schema's daarover) hebben gevolgen voor het toekennen van slachtofferstatus aan slachtoffers van seksueel misbruik.

In dit onderzoek krijgen beoordelaars een casus te lezen waarin drie onafhankelijke variabelen worden gemanipuleerd. Dit zijn: de sekse van het slachtoffer, de wijze waarop het slachtoffer zich presenteert (op een luchtige dan wel zware toon) en de ernst van het misbruik (mild versus zeer ernstig). De vierde onafhankelijke variabele is de sekse van de beoordelaar zelf.

De invloed van deze variabelen op het toekennen van slachtofferstatus door hulpverleners aan mensen die in hun jeugd seksueel misbruikt zijn, zal worden onderzocht.

Methodologie

De onderzoekspopulatie

De respondenten (N=227; 130 vrouwen, 95 mannen) zijn allen medewerkers binnen het primair proces, werkzaam bij een grote instelling voor de geestelijke gezondheidszorg. De gemiddelde leeftijd is 39,4 jaar (SD=10,5) variërend van 19 tot 61 jaar. Het aantal ervaringsjaren is gemiddeld 10,7 (SD=9,1). Gemiddeld kent de respondent 3,2 seksueel misbruikte vrouwen en 1,7 seksueel misbruikte mannen (SD= 2,0 en 1,8). De respondenten zijn voornamelijk HBO (49,3%) en WO (22,5%) opleid. De anderen hebben MBO of

anderszins afgerond. De meeste respondenten zijn werkzaam als verpleegkundige (27,3%) of psycholoog - behandelaar (18,1%). De overigen werken als stagiaire of leerling, groepsbegeleider, vaktherapeut, casemanager of "anders".

Het meetinstrument

Het onderzoek wordt geïntroduceerd in neutrale termen: "een onderzoek naar de rol van jeugdervaringen binnen de hulpverlening". Er wordt uitgelegd in welk kader dit onderzoek plaatsvindt en dat de anonimiteit gewaarborgd is. Vervolgens worden er algemene gegevens van de respondenten gevraagd (sekse, leeftijd, afdeling en divisie waarbinnen de respondent werkt, functie, ervaringsjaren en opleidingsniveau).

Er wordt een casus gepresenteerd waarin de drie onafhankelijke variabelen zijn gemanipuleerd. Met acht verschillende casus varianten gelijkelijk verdeeld over mannelijke en vrouwelijke respondenten ontstaan er zestien verschillende sets van onafhankelijke variabelen.

In de inleiding van de casus wordt de setting beschreven: een cliënt die al langere tijd in de ziektewet zit wordt doorverwezen naar een hulpverlener voor ondersteunende gesprekken met als doel reïntegratie. In deze gesprekken blijkt dat de cliënt negatieve seksuele ervaringen heeft gehad in de kindertijd en daar nog niet eerder over heeft gesproken. De casus is de neerslag van een gesprek tussen de hulpverlener en de cliënt hierover.

In elke casus wordt een geval van seksueel contact tussen een kind (Peter of Marian) van tien jaar en een volwassene (de buurman of vader) beschreven. De naam van de cliënt komt in elke stelling van de vragenlijst terug.

Bij de milde vorm van seksueel misbruik is de buurman de dader: de gebeurtenis is eenmalig, er wordt over de kleren heen over de genitaliën gewreven bij het kind en het kind moet dat ook bij de buurman doen, het kind moet het geheimhouden zonder direct dreigement, er is sprake van verleiding en verwennerij, de dader is een bekende met een minder hechte band dan met een vader. Bij de ernstige vorm van seksueel misbruik is de vader de dader: de misbruik ervaringen duren twee jaar met regelmatige frequentie, er is sprake van orale en anale/vaginale penetratie en van dwang, druk tot geheimhouding met bedreiging en het betreft een dader waarmee het kind een zeer nauwe band heeft en waarvan het afhankelijk is. De gehanteerde criteria voor de ernst zijn beschreven door Draijer (1990). De wijze waarop het slachtoffer zichzelf presenteert is of luchtig ("het valt allemaal wel mee, je moet er mee leren leven...") of zwaar ("het was ver-

schrikkelijk, ik ben slachtoffer geworden van seksueel misbruik..."). Dit wordt gezien als een stereotype wijze van presenteren van mannen (luchtig) en vrouwen (zwaar); (Holmes, e.a., 1997; West, 1998). Uit de manipulatie controle blijkt dat alle drie de manipulaties geslaagd zijn. Voor een controle van het geslacht van het slachtoffer is de Cohen's Kappa berekend (Kappa = .964). De manipulaties van de ernst van het misbruik en de presentatie van het slachtoffer zijn gecontroleerd met een onafhankelijke T-toets (resp. $t = -10.127$; $p < .000$ en $t = -7.824$; $p < .000$).

De respondenten worden verzocht een vragenlijst in te vullen met 22 stellingen naar aanleiding van de casus. Deze is samengesteld aan de hand van de criteria die Holstein en Miller (1990) beschrijven over de bedoelingen die mensen hebben om iemand een slachtofferstatus toe te kennen. Deze bedoelingen gaan over: verantwoordelijkheid (deze ligt niet bij het slachtoffer), oorzaken (deze worden toegekend buiten het slachtoffer) en specifieke reacties vanuit de omgeving (het slachtoffer ontvangt hulp en de dader moet gestraft). De stellingen worden beoordeeld op een vijfpunts Likert-schaal (van totaal mee oneens tot totaal mee eens). De som van deze stellingen geeft de mate van toekennen van slachtofferstatus (de afhankelijke variabele). De betrouwbaarheid van het meetinstrument is goed. Na verwijdering van twee stellingen met een te lage item-totaal correlatie is de Cronbachs alpha .74. Door middel van een factoranalyse is nagegaan of de genoemde criteria teruggevonden worden in de items van de vragenlijst. Dit is het geval: er zijn zeven factoren gevonden die gezamenlijk 60.63% van de totale variantie verklaren en die vallen onder de drie genoemde bedoelingen waarmee slachtofferstatus wordt toegekend.

Procedure en analyse

Na toestemming van de divisies zijn met afdelingshoofden en teamleiders afspraken gemaakt om de vragenlijsten in teamverband af te nemen. De casussen worden ad random aan de respondenten voorgelegd,

waarbij er wel gelet wordt op een gelijke verdeling van mannen en vrouwen. Alle respondenten zijn persoonlijk door de onderzoekers benaderd. Per afdeling is er bij zoveel mogelijk primair proces medewerkers in één keer een vragenlijst afgenomen. Dit om zoveel mogelijk storende factoren en factoren waar de onderzoekers zelf geen invloed op kunnen uitoefenen, uit te sluiten. De afnamen vinden voornamelijk plaats tijdens teamvergaderingen van verpleegkundigen en multidisciplinaire overlegvormen. Voor de afname van de vragenlijst is naast de schriftelijke geen specifieke instructie gegeven. Aan de respondenten is na afloop van de afname verteld wat het doel en het onderwerp van het onderzoek was.

De onderzoeksvraag (welke onafhankelijke variabelen - afzonderlijk en gezamenlijk - beïnvloeden de mate van toekennen van slachtofferstatus) wordt beantwoord met een multiple regressie-analyse.

Resultaten

De regressie-analyse

Bij multiple regressie (methode Enter) blijkt dat het onderzochte model na correctie voor de steekproefomvang 8.9% van de variantie verklaart. Dit is volledig toe te schrijven aan de variabele ernst van het misbruik. Een toename in ernst zorgt dus voor meer toekenning van slachtofferstatus. Van de andere onafhankelijke variabelen wordt geen effect aangetoond.

Gezien de hoge correlatie tussen de score op de manipulatie check van de ernst (waarbij de respondenten moeten aangeven hoe ernstig ze de ervaringen van het slachtoffer vinden oftewel de subjectieve ernst) en de toegekende slachtofferstatus, wordt de subjectieve ernst van het misbruik als onafhankelijke variabele toegevoegd. Bij multi-pele regressie verklaart het onderzochte model ineens 24,2% van de variantie. Deze variantie kan in zijn geheel toegeschreven worden aan de subjectieve ernst van het misbruik: hoe ernstiger de respondent het misbruik beleeft, hoe meer slachtofferstatus hij of zij aan het slachtoffer toekent (zie tabel 1).

Tabel 1. Correlaties onafhankelijke variabelen met slachtofferstatus en resultaten regressie analyse

	toegekende slachtofferstatus	B-coef.	Beta	B-coef.#	Beta#
Sekse van de respondent	0.062	0.597	.043	1.089	0.079
Sekse van de het slachtoffer	0.096	1.249	.091	0.874	0.064
Manipulatie check voor de ernst van het seksueel misbruik (subjectieve ernst)	0.495**			3.323	0.478
Ernst van het seksueel misbruik	0.298**	4.151	.304	0.465	0.034
Presentatie van het slachtoffer	0.046	0.777	.057	0.182	0.013

** correlatie is significant met een kans van .01 (tweezijdig); # na toevoeging subjectieve ernst

Discussie

Het blijkt dat slachtoffers die een ernstigere vorm van seksueel misbruik hebben ervaren een hogere mate van slachtofferstatus toegekend krijgen door hulpverleners. De subjectieve beoordeling van de ernst blijkt hierop als enige grote invloed te hebben. Dit komt overeen met onderzoek van Adams en Betz (1993).

Dat de sekse van de respondent geen effect heeft is strijdig met in de inleiding genoemde onderzoeken met vignettes (Maynard & Wiederman, 1997; Broussard & Wagner, 1988; Adams & Betz, 1993; Back & Lips, 1998). Een verklaring hiervoor is dat de sekse als maat voor socialisatie onvoldoende is. Adams en Betz (1993) vinden dat de gender-role attitude van de respondent een grotere rol speelt dan de sekse.

Het verwachte effect voor de sekse van het slachtoffer is uitgebleven. Andere onderzoeken waarbij vignettes gebruikt worden, laten eveneens een verdeeld beeld zien. Bij Adams en Betz (1993) is de sekse geen variabele en Maynard en Wiederman (1997) en Broussard en Wagner (1988) vinden een interactie effect tussen de sekse van het slachtoffer en de dader; Back en Lips (1998) vinden geen effect voor de sekse van het slachtoffer.

Een verklaring hiervoor kan zijn dat de respondenten niet de stereotype vooroordelen die behoren bij de verschillende geslachten betrekken bij hun beoordeling. Het kan ook duiden op de werking van een sterker (actiever) schema, namelijk die over hulpverleners: ernstige gebeurtenissen behoeven hulp en ondanks het effect van de subjectieve ernst op het toekennen van slachtofferstatus, discrimineert ernst niet tussen de seksen. Het is de vraag welke rol deze schemata spelen wanneer de helderheid, consistentie en feitelijkheid en daarmee de herkenbaarheid, van de gepresenteerde misbruikervaringen afneemt. De gepresenteerde gevallen hebben deze helderheid en herkenbaarheid hetgeen in de klinische praktijk een zeldzaamheid is. Bij een verminderde herkenbaarheid, het tussen de regels door moeten lezen van wat het slachtoffer vertelt, is het denkbaar dat de genoemde stereotype vooroordelen de mate van toegekende slachtofferstatus wel beïnvloeden. De bereidheid om het misbruik te herkennen kan ook beïnvloed worden door dit stereotype schema, zoals andersom kan gelden dat een andere maat van herkenbaarheid een ander cognitief schema kan activeren. Onderzoek naar de verhoudingen tussen herkenning en erkenning is van belang. Hierin zal de rol van de wijze van presenteren moeten worden onderzocht. Daarin gaat het niet alleen om de manier waarop iets verteld wordt, maar ook om wat er wordt verteld. Dit geldt des te meer, omdat het in de klinische praktijk zelden voorkomt dat jongens pra-

ten over hun seksueel misbruikervaringen, laat staan dat ze dat doen op de beschreven wijze. Om redenen die specifiek voor jongens zijn, is deze moeite voor jongens relatief groter dan voor meisjes (Watkins & Bentovim, 1992; Dhaliwal e.a., 1996; Gianotten, 1988). Dit onderscheid tussen jongens en meisjes is met de wijze van presentatie van het slachtoffer in dit onderzoek, namelijk hoe ze iets vertellen en niet wat ze vertellen, matig geoperationaliseerd en zou ook een andere onderzoeksopzet vragen.

Bij een hoge herkenbaarheid beïnvloeden de sekseverschillen en de daarmee samenhangende stereotype vooroordelen de toegekende slachtofferstatus niet. Het zou mannen meer zichtbaar maken binnen de hulpverlening. Dit betekent dat mannen meer moeten gaan praten over hun misbruikervaringen, maar dit is juist het struikelblok. Het is aan de hulpverlener om voorwaarden en maatschappelijk draagvlak hiervoor te creëren. Meer kennis van seksueel misbruik van jongens en hun moeite er over te praten, onderzoek naar indicatoren van seksueel misbruik van jongens en bereidheid tussen de regels door te lezen, kunnen hiertoe bijdragen. Een actieve beïnvloeding van het interactionele proces, dus. Daarnaast zullen hulpverleners alert moeten zijn op hun interpretatie en beoordelingen van een voorval van seksueel misbruik gezien de invloed van de subjectieve ernst op de toegekende slachtofferstatus.

Literatuur

- Adams, E., & Betz, N. (1993). Gender differences in counselors' attitudes toward and attribution about incest. *Journal of Counseling Psychology, 40*, 210-216.
- Back, S., & Lips, H.M. (1998). Child sexual abuse: victim age, victim gender, and observer gender as factors contributing to attributions of responsibility. *Child Abuse and Neglect, 22*, 1239-1252.
- Broussard, S.D., & Wagner, W.G. (1988). Child sexual abuse: who is to blame? *Child Abuse and Neglect, 12*, 563-569.
- Dhaliwal, G.K. e.a. (1996). Adult male survivors of childhood sexual abuse: prevalence, sexual abuse characteristics, and long-term effects. *Clinical Psychology Review, 16*, 619-639.
- Draijer, N. (1990). *Seksuele traumatisering in de jeugd: lange termijn gevolgen van seksueel misbruik van meisjes door verwanten*. Amsterdam: uitgeverij SUA.
- Fiske, S.T., & Taylor, S.E. (1991). *Social cognition*. New York: McGraw-Hill.
- Gianotten, W.L. (1988). Jongens als slachtoffer van seksueel misbruik. *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid, november 1988*, 1179-1196.
- Hetherington, J., & Beardsall, L. (1998). Decisions and attitudes concerning child sexual abuse: does the gender of the perpetrator make a difference to child protection professionals? *Child Abuse and Neglect, 22*, 1265-1283.

- Holmes, G.R., Offen, L., & Waller, G. (1997). See no evil, hear no evil, speak no evil: why do relatively few male victims of childhood sexual abuse receive help for abuse-related issues in adulthood? *Clinical Psychology Review*, 17, 69-88.
- Holmes, G., & Offen, L. (1996). Clinicians' hypotheses regarding clients' problems: are they less likely to hypothesize sexual abuse in male compared to female clients? *Child Abuse and Neglect*, 20, 493-501.
- Holmes, W.C., & Slap, G.B. (1998). Sexual abuse of boys: definitions, prevalence, correlates, sequelae, and management. *JAMA*, 280, 1855-1862.
- Holstein, J.A., & Miller, G. (1990). Rethinking victimization: an interactional approach to victimology. *Symbolic Interaction*, 13, 103-122.
- Maynard, C., & Wiederman, M. (1997). Undergraduate students' perceptions of child sexual abuse: effects of age, sex, and gender-role attitudes. *Child Abuse and Neglect*, 21, 833-844.
- Nasjleti, M. (1980). Suffering in silence: The male incest victim. *Child Welfare*, 59, 269-275.
- Pierce, R.P., & Pierce, L.H. (1985). The sexually abused child: a comparison of male and female victims. *Child Abuse and Neglect*, 9, 191-199.
- Romano, E., & De Luca, R.V. (2001). Male sexual abuse: a review of effect, abuse characteristics, and links with later functioning. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 55-78.
- Sebold, J. (1987). Indicators of child sexual abuse in males. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work*, 68, 75-80.
- Watkins, B., & Bentovim, A. (1992). The sexual abuse of male children and adolescents: a review of current research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33, 197-248.
- West, D.J. (1998). Boys and sexual abuse: an English opinion. *Archives of Sexual Behavior*, 27, 539-559.

Abstract

The male victim of childhood sexual abuse: influencing factors to the attribution of victim-status

Prevalence ratios show that one out of three victims of sexual abuse is a boy. Only one out of ten male victims actually receives specialized professional help. This investigation among 227 mental health professionals describes four independent variables and their influence on the attribution of victim-status to men and women who are sexually abused as a child. The variables are: victim sex, observer sex, severity of the abuse and the way the victim presents oneself. The results show that, dependent on the severity of the abuse, mental health professionals are highly prepared to acknowledge the abuse and to offer help. The importance of the recognition of sexual abuse is underlined and in addition, mental health professionals need to be aware of the influencing factors to their attribution of victim status.